

tarizaci požadavků rovnosti kvůli rychle rostoucím materiálním nerovnostem (s. 3). Fraser kritizuje zejména pojetí kultury a ekonomie jako vzájemně protikladných sfér společenského života a interpretaci paradigmatu přerozdělování a paradigmatu uznání jako neslučitelných. Podle ní tyto dimenze odkazují na zásadní aspekty spravedlnosti, které nelze přehlédnout – paradigma přerozdělování tematizuje třídní nerovnosti a materiální nespravedlnosti přehlížené paradigmatem uznání, naproti tomu paradigma uznání se zabývá institucionálními nespravedlnostmi a kulturním zneuznáním, které jsou potlačovány v rámci paradigmatu přerozdělování. Oba druhy nespravedlností mají ovšem zásadní význam, Fraser proto zdůrazňuje, že každá koncepčně nosná teorie spravedlnosti se musí zabývat oběma těmito analyticky odlišnými, nicméně prakticky provázanými aspekty spravedlnosti současně. Politický projekt postsocialistické éry navíc musí vzít v úvahu zmíněné tři základní rysy a nabídnout „přesvědčivé pojetí radikální demokracie“, které by představovalo alternativu k současnému sociálnímu řádu.

V první kapitole „Od přerozdělování k uznání? Dilema spravedlnosti v postsocialistické éře“ Fraser rozvíjí vlastní dvoudimenzionální teorii spravedlnosti, která rovnoměrně bere v úvahu jak ekonomicky založenou nespravedlnost v podobě nedostatečného přerozdělování, tak institucionálně vytvářenou statusovou nerovnost a zneuznání. Tento svůj přístup Fraser aplikuje ve třech rovinách: morálně-filozofické, sociálněteoretické a politickoteoretické. Svou kritiku egalitárních teoretiků a teoretiček i teoretiků a teoretiček uznání Fraser opírá o analýzu bivalentních kategorií, jako jsou gender či „rasa“. Kategorie genderu (stejně jako „rasy“) v sobě podle ní propojuje jak socioekonomické nespravedlnosti spojené s třídním vykořisťováním, tak kulturní nespravedlnosti asociované se zavrženými či opovrhovanými sexuálními orientacemi. Aby bylo tudíž dosaženo genderové spravedlnosti, musí dojít k restrukturalizaci politické ekonomie a k eliminaci nerovné distribuce zdro-

jů, zároveň musí být odstraněno institucionalizované znevažování a musí být změněny kulturní normy tak, aby umožňovaly uznání všech lidských bytostí. „Samozřejmě, tyto dvě stránky nejsou striktně odděleny. Naopak se překrývají a vzájemně se dialekticky upevňují, neboť sexistické a androcentrické kulturní normy jsou institucionalizovány státem a ekonomikou a ekonomické znevýhodnění žen omezuje ženský „hlas“ a zabraňuje rovné participaci na utváření kultury, ve veřejné sféře či každodenním životě. Výsledkem je bludný kruh kulturního a ekonomického podřízení“ (s. 21)².

Fraser dále v této kapitole analyzuje aspekty spravedlnosti s ohledem na politickou orientaci, přičemž rozlišuje mezi afirmativní a transformativní politickou orientací, a to jak ve vztahu k přerozdělování, tak ve vztahu k uznání. Jako paradigmatický příklad afirmativní strategie v přerozdělování Fraser uvádí liberální sociální stát, který ve skutečnosti vytváří zneuznání svým zaměřením na pouhé povrchové přerozdělení zdrojů. Naopak jako paradigmatický příklad transformativní strategie jí slouží socialismus, neboť se soustřeďuje na zásadní restrukturalizaci výrobních vztahů a vlastnictví výrobních prostředků. S ohledem na uznání Fraser uvádí jako paradigmatický příklad afirmativní strategie multikulturalismus hlavního proudu, který ponechává nedotčeny symbolické struktury podporující zneuznání opovrhovaných skupin a usiluje pouze o povrchové přerozdělení respektu. Paradigmatickým příkladem transformativní strategie je podle ní dekonstrukce, která destabilizuje zavedené binární opozice a tím také skupinovou diferenciaci. V obou ohledech jsou afirmativní strategie nedostatečné, Fraser proto obhajuje transformativní strategie jak přerozdělování, tak uznání. Nicméně ve svých pozdějších pracích Fraser dochází k závěru, že tato distinkce není absolutní, nýbrž kontextuální, přičemž si zároveň uvědomuje složitou prosaditelnost transformativních strategií. Začíná proto prosazovat koncept „nereformistických reforem“, který „na jedné straně zaručuje identity lidí a uspokojuje některé jejich potřeby – tak, jak jsou interpretovány v exis-

skytla prostor jak pro prezentaci aktuálních otázek a problémů, tak pro veřejnou diskusi ohledně zastoupení žen v politice, která v České republice stále chybí.

KONFERENCE O RODINĚ A VZTAZÍCH / Marcel Tomášek

25. října 2005 se na Edinburské univerzitě uskutečnila konference organizovaná tamějším Centrem pro výzkum rodiny a vztahů (Center for Research on Families and Relationships, CRFR). Účelem konference bylo představit aktuální kvalitativní výzkum v oblasti rodiny a vztahů realizovaný ať již v rámci akademického sektoru, nebo mimo něj badateli a badatelkami v počátcích svého institucionálního působení. Konference měla tři základní sekce, sekci zaměřenou na vztahy mezi rodiči a dětmi a na rodičovství a práci, v jejímž rámci byl jeden z panelů zaměřen výhradně na otcovství, druhá sekce, které předsedala Prof. Lynn Jamieson z CRFR, byla zaměřena na problematiku mládí, přátelství a identit, zahrnovala panel věnovaný speciálně identitě singles a panel, který se soustředil na související otázku měnícího se charakteru vztahů a identit. Právě v rámci tohoto panelu byla prezentována česká problematika, příspěvek Marcela Tomáška (IVRIS FSS MU) „Alone, but not entirely so; the rise of alternatives to traditional relationships in the Czech Republic“ představil výsledky kvalitativního výzkumu nesezdaných a nekohabitujících jednotlivců v ČR. Prezentace především v návaznosti na předešlý panel věnovaný singles způsobila určitý rozruch, především v souvislosti s relativně jednoznačným rozlišením charakteru bariér bránících jednotlivcům v etablování vztahu (ekonomické a kulturní) a přisouzením rozhodující role kulturním faktorům. Právě prezentovaný transformační společenský kontext změn, který činí působení a rozlišení těchto faktorů snazším, za-

tujících rámcích uznání a přerozdělování, na druhé straně uvádí do pohybu trajektorii změn, které mají v delším časovém horizontu za následek radikálnější reformy“ (Fraser, Hrubec 2004: 881). Nereformistické reformy tak kombinují radikální obsah transformativních strategií s jednodušším prosazením strategií afirmativních.

V první části knihy Fraser dále předkládá kritiku současného sociálního státu, který je podle ní založen na již neplatném genderovém řádu souvisejícím s představou rodinného příjmu. V kapitole „Za hranice rodinného příjmu. Postindustriální myšlenkový experiment“ Fraser srovnává *model univerzálního živitele/ky* („universal breadwinner model“), který klade důraz na podporu ženské zaměstnanosti prostřednictvím poskytování služeb státní péče, s *modelem rovnocenného pečovatele/ky* („caregiver parity model“), který podporuje neformální péči pomocí státem poskytovaných přídatků pro pečující. Nicméně podle Fraser ani jeden z těchto modelů nerespektuje komplexní povahu genderové spravedlnosti, která vyžaduje jak genderovou rovnost, tak uznání genderových odlišností.³ Fraser proto navrhuje alternativní koncepci sociálního státu založenou na *modelu univerzálního pečovatele/ky* („universal caregiver model“), který kombinuje oba uvedené modely a zároveň odpovídá moderním podmínkám postindustriálních společností. *Model univerzálního pečovatele/ky* vyžaduje novou interpretaci mužských rolí a radikální reorganizaci pracovního života ve společnosti. Tato alternativa, která reálně podporuje genderovou spravedlnost, by vedla k dekonstrukci genderu, neboť staví „současné ženské životní vzorce jako normu pro všechny“ (s. 61).

Druhá část knihy *Justice Interruptus* je věnována reflexi diskursivní teorie, ve které Fraser vidí prostředek k tomu, aby bylo překonáno oddělení sociální oblasti a kultury. Její hlavní snahou je propojení diskursivní analýzy se strukturálním přístupem. V kapitole „K novému pojetí veřejnosti. Příspěvek ke kritice reálné demokracie“ se Fraser zabývá Habermasovým vysvětlením vzniku veřejnosti a navrhuje

kritickou rekonstrukci jeho modelu. Ve čtvrté kapitole „Pohlaví, lži a veřejnost. Reflexe jmenování Clarence Thomase“ Fraser na příkladu obvinění soudce Nejvyššího soudu ze sexuálního obtěžování zpochybňuje klasické liberální oddělení privátní a veřejné sféry. Následující kapitola „Genealogie ‘závislosti’“. Analýza klíčového konceptu americké sociální demokracie“ je věnována revizi foucaultovského pojetí vývoje konceptu ‘závislosti’. V poslední kapitole tohoto oddílu nazvané „Strukturalismus nebo pragmatika. O diskursivní teorii a feministické politice“ Fraser kritizuje Lacanovu teorii, která podle ní zvětčuje „symbolický řád“, a zároveň vyzdvihuje přínos diskursivní teorie pro feministickou teorii, a to na příkladu pragmatického modelu francouzské feministické psychoanalytičky Julie Kristevy.

Ve třetí části díla pak Fraser aplikuje svou obecnou teorii spravedlnosti na genderovou spravedlnost a formuluje feministickou kritickou teorii spravedlnosti, která propojuje antiesencialistickou kulturní politiku uznání s egalitární sociální politikou přerozdělování, a jejímž prostřednictvím Fraser usiluje o navržení „přesvědčivé vize radikální demokracie“. V kapitole „Multikulturalismus, antiesencialismus a radikální demokracie. Genealogie současné slepé uličky feministické teorie“ rozlišuje tři fáze druhé vlny amerického feminismu. Rekonstruuje zde historii americké debaty ohledně odlišnosti a upozorňuje na slabiny jak první fáze této debaty mezi feminismem rovnosti a feminismem difference, tak její druhé fáze soustřeďující se na odlišnosti mezi ženami. Nakonec rozebírá antiesencialistickou dekonstruktivistickou verzi feministické teorie a pluralistickou verzi multikulturalismu v rámci feminismu, jejichž prostřednictvím ilustruje třetí současnou fázi, která se zaměřuje na mnohonásobně se protínající odlišnosti. V souladu se svou dvoudimenzionální teorií kritizuje jednostranné zaměření těchto směrů (v současnosti dominantních) na kulturní politiku, která podle ní opomíjí nespravedlnosti způsobené politickou ekonomikou. Usiluje rovněž o vyřešení dilematu mezi antiesencialistickým skeptickým přístupem

ujal nejvíce pozornosti, vzhledem k tomu, jak je pro badatele a badatelky problematiky singles v relativně stabilním západním kontextu těžké odlišit tyto různé faktory.

Třetí sekce byla zaměřena metodologicky a soustředila se na klíčové problémy kvalitativního výzkumu, obzvláště zajímavá byla prezentace Ruth Lewis z Edinburské univerzity o otázkách spojených s kvalitativním výzkumem v rodinách (děti, rodiče) především ve vztahu k rekrutaci, různorodým agendám, rolím, moci a vyjednávání. Podobně byla z metodologického hlediska ve smyslu etiky výzkumu zajímavá prezentace narativního výzkumu lidí trpících downovým syndromem a demencí (Karen Watchman z Down's Syndrome Scotland).

Centrum pro výzkum rodiny a vztahů, kde se konference uskutečnila, bylo vytvořeno v lednu 2001 a zaměřuje se na problematiku rodiny a vztahů obzvláště ve skotském kontextu. Centrum, přestože je umístěno v kampusu Edinburské univerzity, funguje v konsorciu s glasgowskou Caledonskou univerzitou a univerzitami v Aberdeenu, Glasgow a Stirlingu. V rámci centra nebo v kooperaci s ním jsou řešeny výzkumné projekty zaměřené na aktuální a objevující se otázky mezigeneračních vztahů, podmínek života specifických věkových skupin (např. nedávná výzkumná zpráva o padesátiletých ženách a jejich anticipaci stárnutí), zmenšování domácností apod. Centrum organizuje kratší metodologické kurzy, často zaměřené i na kvalitativní metody. Pro širší okruh odborné veřejnosti (sociální pracovníky, lokální politiky, městské plánovače apod.) centrum organizuje speciální konference.

Konference proběhla v rámci těchto aktivit již třetí rok. Svým zaměřením na kvalitativní přístup a jeho uplatnění ve výzkumu rodiny a vztahů reprezentuje unikátní fórum k prezentaci vyhraněně kvalitativních projektů v této specifické tematické oblasti. Přestože konference trvala pouze jeden den, šlo o ukázkou, jak intenzivní konference může být a jak rozsáhlou agendu může i jednodenní konference pokrýt. Během konference se uplatnily organizační zefektivňující pomůcky – např. evaluační formuláře pro každou pre-

k identitě a odlišnosti a multikulturalistickou snahou o ocenění a o podporu skupinových odlišností a identit. Řešení přitom vidí v nastolení nové diskuse „rovnost versus difference“, která může „propojit boj za antiesencialistický multikulturalismus s bojem za sociální rovnost“ (s. 187).

Ve svém novějším článku „Zmapování feministické imagace: Od přerozdělování k uznání a k reprezentaci“, který vyšel v loňském roce v časopise *Constellations*, se Fraser k tématu vývoje feministické debaty vrací a dává ji do souvislosti se současným politickým klimatem po 11. září 2001. Mluví přitom o nové fázi feministické politiky, která je charakterizována novým rámcem genderové spravedlnosti. Feminismus podle ní v současnosti čelí nové formě „metanespravedlnosti“, kterou Fraser nazývá chybným rámcem (misframing): „Nespravedlnost chybného rámce je způsobována vnucováním rámce teritoriálního státu nespravedlnostem pramenícím z nadnárodního kontextu. Důsledkem je zmanipulování politiky na úkor chudých a opovrhovaných, kterým není poskytnuta šance klást nadnárodní požadavky. V těchto případech se mohou boje proti nedostatečnému přerozdělování a proti zneuznání prosadit, popřípadě uspět, pouze pokud budou propojeny s bojem proti chybnému rámci“ (Fraser 2005: 305, překl. ZU). Feminističtí myslitelé a myslitelky proto musí vytvořit nový nadnárodní politický prostor, který by se odpovídajícím způsobem zaměřil na genderové nespravedlnosti pramenící z „bezbrannosti žen vůči nadnárodním silám“. Genderové nespravedlnosti musí být tudíž nahlíženy prizmatem přerozdělování, uznání a rovněž reprezentace, která podle Fraser představuje třetí dimenzi genderové nespravedlnosti. „Nadnárodní feminismus tedy tím, že protestuje proti chybnému rámci, proměňuje přístup k genderové spravedlnosti jako k problému třidimenzionálnímu, ve kterém musí být přerozdělování, uznání a reprezentace vyrovnaně začleněny“ (Fraser 2005: 305, překl. ZU). Při prosazování tohoto nového feministického projektu Fraser zdůrazňuje roli Evropské unie, které přisuzuje v globalizo-

vaném světě roli kompetentního partnera ostatních nadnárodních aktérů, jako je Organizace spojených národů a Světové sociální fórum.

V následujících kapitolách třetí části *Justice Interruptus* Fraser obhájí svůj přístup a poukazuje na přínos své koncepce prostřednictvím kritiky současných vlivných feministických přístupů. V kapitole „Kultura, politická ekonomie a difference. O Spravedlnosti a politice difference Iris Young“ Fraser interpretuje teorii difference Iris M. Young, kterou tato badatelka opírá o identifikaci pěti forem útlaču: 1. vykořisťování, 2. marginalizace, 3. bezmocnosti, 4. kulturního imperialismu, 5. násilí. Zatímco Young kritizuje Fraser za to, že dichotomizuje kulturu a ekonomii, Fraser svou kritiku Young zakládá naopak na námitce, že Young nedostatečně propojuje kulturu a politickou ekonomii. Podle Fraser Young zaujímá pozici multikulturalistické politiky difference, přičemž opomíjí politické dilema, jak současně usilovat o spravedlivé přerozdělování a uznání. Jinými slovy, Young podle ní nenabízí normativní soud, který by umožnil odlišit emancipační odlišnosti od vylučujících; opodstatněné požadavky přerozdělování od neopodstatněných. Podle Fraser je totiž politika difference globálně neuplatnitelná, neboť existuje mnoho druhů různých odlišností, které vyžadují různé druhy nápravy. Proto je třeba promyslet kritickou teorii uznání, která by umožnila formulovat subtilnější diferencovanou politiku odlišnosti. V následující kapitole „Mylné protiklady. Odpověď Seyle Benhabib a Judith Butler“ Fraser prostřednictvím reakce na Seylu Benhabib a Judith Butler rozpracovává přístup, který překonává mylný protiklad kritické teorie a poststrukturalismu. Jinak řečeno usiluje o propojení normativní a diskursivní koncepce subjektivity. V poslední kapitole „Za rámec modelu pána a raba. O Sexuální smlouvě Carole Pateman“ Fraser interpretuje pojetí sexuální smlouvy u Carole Pateman a dokazuje, že Pateman podceňuje strukturální mechanismy, které vytvářejí nové formy podřízení odlišné od klasického modelu pána a raba.

zentaci, v nichž každý z posluchačů vyplňoval „Co bylo dobré na prezentaci?“ a „Co by se dalo zlepšit?“, což poskytovalo autorům a autorkám přínosnou zpětnou vazbu, a tak si vedle vyslovených komentářů odnášeli téměř statisticky relevantní informaci o pozitivěch a negativěch vlastní prezentace. Z hlediska přípravy prezentací organizátorky neponechaly nic náhodě a s velkým důrazem a dlouho předem distribuovaly návody a zestručněná doporučení ohledně přípravy powerpointových prezentací a časového managementu konferenčních vystoupení obecněji. Zároveň během vlastní konference vzhledem k vysokému počtu prezentací, navíc rozdělených do tří souběžných sekcí, velmi úzkostlivě dodržovaly časový rozvrh. Ten však nezabránil při pozdějšímu setkání nad společnou večeří v jedné z místních decentních restaurací rozsáhlým diskusím a interakcím mezi účastníky a účastnicemi. Tuto konferenci vřele doporučuji, je třeba sledovat webovou stránku Centra (www.crfr.ac.uk), termín pro zaslání abstraktu bývá v červenci.

OTCOVÉ PEČUJÍCÍ O DĚTI – SOUČÁST ŽIVOTNÍHO STYLU „JINÝCH“¹ MUŽŮ A SOUČÁST FIREMNÍ KULTURY (ZPRÁVA Z KONFERENCE)² / Hana Maříková

Muži, tatínkové starající se o své dítě, nejsou již tak „nesamozřejmí“, jako tomu bývalo kdysi (v dávnější i nedávnější minulosti). Nicméně otcové starající se o potomka během rodičovské dovolené, i když existují, nebývají mnohdy ještě vnímáni jako zcela „běžná záležitost“. Jejich výskyt u nás skutečně není stále příliš „hojný“ a je soustředěn zejména na větší města (konkrétně Prahu) a vzdělanější vrstvy (jak potvrzují statistická data uplynulých dvou let). Zhruba tisíc mužů na oficiální rodičovské dovolené (uvolnění ze zaměstnání) (a s velkou pravděpodobností fakticky o něco více – neboť doma s dítětem může rodičovský příspěvek pobírat i ten muž, kte-